

JUNACI NAŠEG DOBA

(Lana Bastašić: *Vatrometi*, Udruženje građana Čekić, Beograd, 2011)

Knjiga *Vatrometi* mlade autorke Lane Bastašić (1986) jeste zbirka od četrnaest tematski povezanih priča, koje se bave problemima mladih i odnosom društva prema mlađoj generaciji. Iako priče govore o opštim, životnim problemima, pri čitanju ove knjige ne može se zanemariti istorijsko-politički kontekst vezan za zbivanja u bivšoj Jugoslaviji, naročito u Banjaluci, koja je, u skoro svim pričama, glavno mesto radnje (tako je, na primer, u priča-ma „Na granici“ i „Watrometi“ ključ razumevanja upravo poznavanje svega onog što se u skorijoj prošlosti na ovim prostorima zbivalo). Pisane jednostavnim i razumljivim jezikom, ove priče se čitaju lako, ali sve one u sebi skrivaju mnogo više od onoga što reči ispisane na papiru znače – one su svedočanstvo o teškoći pronalaženja identiteta u društvu koje je pretrpelo velike promene nakon rata („Na granici“, „Watrometi“), o neshvatanju, nerazumevanju i osuđivanju svega što je različito („Druga crta“, „Supruga Hasana Avdića“), o reakcijama sredine na nešto što je duboko lično i o nemogućnosti ispoljavanja istog („Crveni trotoar“, „Ona“, „Arlekini“), o ljubavi („Petar“, „Nabokovljevi plavi“), o nesrećnim ljudima čiju patnju niko ne želi da prepozna, iako su svuda oko nas („Kockice za jamb“, „Zaboravljeno dugme“, „Tišina“, „Čovek koji je prodavao majice“, „Na istočnom horizontu“).

Premda naraciju u ovoj zbirci karakteriše raznolikost pripovednih obrazaca (monolog, dijalog, dnevnički zapis), u pričama preovladava ja-forma. Naratori su junaci čije ispovesti uspostavljaju sižeju liniju. Priče su kratke, zbivanja kojima se prikazuje svakodnevica glavnih junaka samo su okvir za prave, ključne teme. Hijerarhija između glavnog i sporednog često je veoma uspešno predstavljena smenom pripovednih obrazaca, kao i insistiranjem na finim razlikama u tonu kazivanja.

Moglo bi se reći da je to najuspelije izvedeno u priči „Kockice za jamb“, čija se forma ostvaruje kroz dijalog dvoje mladih ljudi i unutrašnji monolog glavne junakinje. Dijalog odlikuju psovke, uzrečice, izrazi karakteristični za ulični jezik i razgovorni stil. On precizno reflektuje stanja sagovornika kratkim rečenicama, često prekidanim i nezavršenim, oslikavajući užurbanost i nestrpljenje junaka koji kupuju kockice za jamb. Delovi priče koji su dati u monologu predstavljaju devojčina zapažanja koja se odnose na sadašnjost i sećanja vezana za prošlost. Njeno kazivanje je mirno, jednostavno, ali ispod te površine nalaze se duboko potresna i gorka sećanja iz detinjstva, koje čitalac lako prepoznaje. Upravo ovi delovi daju dublji smisao priči, obrazuju jednu celinu pridodajući značajnu simboliku već pomenutim kockicama: one nisu samo obični predmeti, nego veza između onoga što je bilo i onoga što sada, nakon rata, jeste. Smenjivanjem ova dva pripovedna obrasca upečatljivo se oslikava antiteza između prošlosti i sadašnjosti.

Ipak, iako piše o međuljudskim odnosima u društvu koje, poljuljano ratom, nema razumevanja za mladu generaciju i koje kao da je izgubilo osećaj za vrednost ljudskog života, autorka nikoga ne osuđuje direktno, ne ispoljava ogorčenost ili bes, već čitaocu ostavlja potpunu slobodu izbora. Rat, prisutan kao činjenica koja je razorila društvo, poremetila njegove vrednosti i za sobom ostavila mnoge nesrećne priče i unutrašnje nemire, uvek je posredno prikazan kroz opise posledica koje ga prate, dok eksplicitnih ratnih scena nema.

Pored motiva rata, koji je kao pozadina prisutan u većem delu zbirke, ono što čini vezivnu nit svih priča jeste i mesto zbivanja – Banjaluka. Značaj ovog grada kao vezivne spone predočava i sama autorka u podnaslovu: „i druge priče o nekom tamo gradu o kojem uopšte ne volim da pišem“. Grad je imenovan u mnogim pričama, ali i u onima gde to nije učinjeno može se lako zaključiti da je reč o Banjaluci, pre svega na osnovu odnosa junaka prema njemu. Banjaluka je mesto prepuno uspomena i sećanja, ono je emotivno središte koje junaci uvek sa sobom nose i kome se uvek vraćaju, ali koje mnogi ne mogu da shvate, da osete i sa njim se sažive: „Pobjegla je iz ovog ružnog grada sa ružnim trotoarima koji s vremena na vrijeme, nekako magično, postanu crveni. Voljela bih da ih niko nikada ne opere. Da ostanu zauvijek takvi. Da se ucvrljaju i usmrde, da više nikad ne budu sivi. Ovako su bezlični. Stvoreni za trčanje. Za djevojke koje vas ostavljaju“, kaže autorka u pripoveci „Crveni trotoar“. Ovde je Banjaluka opisana kao ružan grad, čiji pločnici su mesta sukoba, mesta nasilja uprljana krvlju, oni su obeležja nerazumevanja, netrpeljivosti. To je grad iz koga se beži, koji se napušta, jer ga je teško razumeti i u njemu živeti. Njegovim ulicama šetaju ljudi koji više ne gledaju u sunce, čije sive staze postaju staze njihovih jednoličnih maršruta. Stiče se utisak da je stav autorke prema onome kroz šta junaci njenih priča prolaze potpuno nenametljiv, ali samo pripovedanje u čitaocu budi sve emocije utisnute u sudbine junaka. Opisi nesrećnih ljudi, brutalnog nasilja, neostvarenih ljubavi prenose mučninu i teskobu kratkim, upečatljivim rečenicama, koje su mirnog tona, bez uzvika, bez krika: „Udarac je bio brz i oštar. Psovke su bile spore i tupe. Mogla sam samo da vidim kako njene martinke ubrzano nestaju u daljinu, niz ulicu. Pobjegla je. Ja sam ostala. Ona je trčala, a mene su tukli. Brzo. Detinjasto. Kao da me se plaše. Na kraju su pobjegli, neko je rekao: 'Dosta je.' Vidjeli su krv. Dosta je.“

Junaci priča su mladi ljudi, oni su naši fokalizatori, mi čujemo njihov glas, ali i samu radnju vidimo njihovim očima. Doslednosti u njihovom imenovanju nema, ali ono što odlikuje sve likove jeste njihov duh čiju slobodu sputava vreme i društvo u kojem žive. Njihove ljubavi bivaju prekinute i neostvarene, jer okolina takvu ljubav smatra neprimere- nom, nepoželjnom; njihovi bližnji umiru, jer novac odlučuje da li će nečiji život biti spasen ili ne; njihovi talenti su zguzvani papiri koji, ugurani ispod kraće nogare stola, postaju žrtve nerazumevanja i doživljavanja žene kao bića koje treba da miriši na kuhinju, dok drugi misle umesto nje. Oni često stradaju, kako na fizičkom, tako i na duhovnom planu. Njihove priče skoro nikada nemaju srećan kraj: emotivno doživljavajući svet oko sebe i intenzivno ga osećajući, junaci ovih priča neprekidno razmišljaju o njegovim dobrim i lošim stranama, o ljudima koji ih okružuju, i upravo zbog te svesti o stvarnom oni nikada ne mogu biti zadovoljni onim što predstavlja njihov život.

Zbirku otvara priča „Druga crta“, u kojoj nas autorka upoznaje sa mladom ženom koja se potpuno sama suočava sa pobačajem, čestom pojavom današnjice, ali nesumnjivo traumatičnim iskustvom. Međutim, iako pripovedanje u Ich-formi u prvi plan ističe ispovednički ton i intimni doživljaj glavne junakinje, njen osvrt na bolno iskustvo istovremeno je i slika društva, odnosno kritika međuljudskih odnosa i suštinskog neshvatanje njenog „problema“. Sve je koncentrisano na sadašnjost, na trenutak, nema osvrta na prošlost, niti pogleda u budućnost, nema lažnog moralisanja, niti patetičnog samosažaljenja, ali autorka uspeva da, smenjivanjem elemenata refleksivnog i slikovnog, uspešno prenese devojčinu uznemirenost i zatečenost: „Doktor mi je rekao *evo*. *Evo* se odnosilo na kuglicu koja se presijavala na ekranu. Slika mog uterusa sa kuglicom. Jedna mala ćelija i jedan ćeliji život. Moj život. A to *evo* na ekranu nije život. To je tačkica sa tendencijom rasta. Tačkica sa tendencijom uzimanja svih mojih planova. Tačkica velika poput birokratskih pečata. Vezuje me za jednog zlog čovjeka koji ne voli da se grli i nikome ne govori *volim te*. Neću takvu tačkicu. Doktor mi je objasnio postupak.“ Prividna ravnodušnost glavne junakinje, koja čitav događaj nastoji da opiše kao ustaljeni postupak, biva razbijena emotivnošću, koja se ispod te mirne površine nalazi. To „*evo*“, ta „tačkica sa tendencijom rasta“ zapravo je deo nje same, veza koja je spaja sa jednim zlim čovekom, koji ne ume ili ne želi da voli. „Kuglica“ koja u njoj raste predstavlja prepreku, ona joj onemogućava da vrati svoj život, i da bi u tome uspela, mora je se odreći – jedan deo sebe mora žrtvovati, to je jedini način da ponovo bude celovita.

Ovo je jedan od mnogih načina na koji Lana Bastašić piše o društvu i položaju mladog čoveka u njemu – on postaje pasivan, deo jednog sistema koji o svemu odlučuje, svim upravlja i sve što mu ide u korist proglašava prirodnim. Čovek je usamljen, sprečen da svoja osećanja ispoljava, ona ostaju u njemu, nevidljiva drugima. Kraj priče „Druga crta“ najbolje svedoči o tome: „Plaćete zbog toga što vam je jedna medicinska sestra rekla da nikome ne kažete za svoju sramotu. Zato. Ali to je standardni postupak. Ništa se ne brinite. Sve je to prirodno. *Kiretom se iščisti zid vašeg uterusa.*“

U funkciji prikazivanja života današnje mladeži jeste i rečnik junaka, obeležen žargonom i psovkama, pa se može reći da je jezik ovih priča sasvim u skladu s njihovom sadržinom, doprinosi njihovoj efektivnosti i verodostojnosti. Ako je zadatak književnosti da nas navede da svakidašnje događaje osmotrimo iz drugog ugla, sa više pažnje, onda se može reći da je Lana Bastašić svojim pričama, među kojima su najuspelije „Supruga Hasana Avdića“, „Kockice za jamb“, „Vatrometi“, „Druga crta“, tom zadatku dorasla.